

# ימי עיון בתנ"ך תשע"ט

**שם השיעור (שיעור מס' 2) – טעם שעבוד מצרים – הגלוי והסמוי**

**שם המרצה (כתובת דוא"ל) – הרב אוריאל עיטם**

1. רמב"ן בראשית יב: ויהי רעב בארץ הנה אברהם ירד למצרים מפני הרעב לגור שם להחיות נפשו בימי הבצורת, והמצרים עשקו אותו חנם לקחת את אשתו, והקב"ה נקם נקמתם בנגעים גדולים, והוציאו משם במקנה בכסף ובזהב, וגם צוה עליו פרעה אנשים לשלחם: ורמז אליו כי בניו ירדו מצרים מפני הרעב לגור שם בארץ, והמצרים ירעו להם ויקחו מהם הנשים כאשר אמר (שמות א כב) וכל הבת תחיון, והקב"ה ינקום נקמתם בנגעים גדולים עד שיוציאם בכסף וזהב וצאן ובקר מקנה כבד מאד, והחזיקו בהם לשלחם מן הארץ לא נפל דבר מכל מאורע האב שלא יהיה בבנים והענין הזה פרשוהו בבראשית רבה (ח ו) רבי פנחס בשם רבי אושעיא אמר, אמר הקב"ה לאברהם צא וכבוש את הדרך לפני בניך, ואתה מוצא כל מה שכתוב באברהם כתוב בבניו, באברהם כתוב ויהי רעב בארץ, בישראל כתיב (להלן מה ו) כי זה שנתים הרעב בקרב הארץ:

ודע כי אברהם אבינו חטא גדול בשגגה שהביא אשתו הצדקת במכשול עון מפני פחדו פן יהרגוהו, והיה לו לבטוח בשם שיציל אותו ואת אשתו ואת כל אשר לו, כי יש באלהים כח לעזור ולהציל גם יציאתו מן הארץ, שנצטווה עליה בתחילה, מפני הרעב, עון אשר חטא, כי האלהים ברעב יפדנו ממות ועל המעשה הזה נגזר על זרעו הגלות בארץ מצרים ביד פרעה במקום המשפט שמה הרשע והחטא:

2. מהר"ל גבורות השם פרק ט: [...] אלו הן דברי הרמב"ן ז"ל: וכבר הקשו עליו קושיות עד שנעקר פירושו מכל וכל, שהרי אחר שנגזר הגלות עליו חזר אברהם כשהלך לגרר ואמר אחותי היא, ואיך יתכן זה שאחר שחטא וענש אותו עונש גדול יחזור לחטא, חלילה לומר כך. ועוד יצחק שאמר גם כן אחותי היא למה עשה זה אחר שאברהם נענש איך יחטא הוא עוד.

ויש אחרים מן האחרונים (אברבנאל בראשית טו) שהוציאו מלבם עוד דבר אחר, שאמרו שחטא הגלות היה בחטא השבטים במכירת יוסף, ואף יוסף חטא מפני שעל ידו היתה המכירה, שיוסף גרם זה שאם לא הביא דבה אל אביו לא אירע זה, ומפני שעל ידי צאן היתה המכירה כדכתיב (שם ל"ב) וילכו לרעות צאן אביהם בשכם ולפיכך על ידי צאן ירדו למצרים כי אין מרעה לצאן אשר לעבדיך וגו', אלו דברים אשר אמרו קצת מן אחרונים. ודברים אלו הם דומים לצורה המצוירת על הכותל, אשר המצייר מיפה אותה ובשרד יתאר אותה, עד שכאשר יראה הרואה מרחוק יאמר שיש בה רוח חיים, וכשקרב אליה הנה הוא דבר צבוע, וכל רוח אין בו כך הם אלו הפירושים. כי כאשר האדם ידקדק בזה לומר שישראל באו בגלות בשביל מכירת יוסף, ימצא שזה הפך משמעות הכתוב, שהקדוש ברוך הוא אמר לו לאברהם קודם לידת השבטים ידוע תדע כי גר יהיה זרעך ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, וכל מי שיש לו עינים לראות יראה, כי סבת המכירה כדי שיבא לירידת מצרים, שכן דרשו במקומות הרבה וישלחו מעמק חברון מעצה עמוקה של צדיק הקבור בחברון שנאמר לו כי גר יהיה זרעך, והנה היה השעבוד של מצרים סבה למכירה לא שתהא המכירה סבה לשיעבוד. והתפארו שמצאו סבה בענין הגלות יותר ממה שנאמר בכל דברי רבותינו ז"ל אשר נביא את דברי חכמתם אח"כ.

ויש מן המפרשים (הר"ן) והוא יותר קרוב, שאמר שלא היה זה בשום חטא אלא בשביל יסורים של אהבה, לכך הביא הקדוש ברוך הוא על ישראל גלות לנקות את ישראל ולזכות ישראל במה שזכו, כך יש לפרש. אך שזה אין נראה גם כן, שאלו היה העונש דור אחד בלבד ואותו הדור יצאו, יש לומר שהקדוש ברוך הוא מביא יסורים על בני אדם כדי לזכותם, אבל מצאנו כי דור רביעי ישובו הנה והרבה מתו בגלות, איך תאמר שהיו יסורים של אהבה כדי למרק אותם שיזכו למעלה הגדולה כיון שמתו בגלות ובצרתם:

3. שבת י: לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים שבשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים.

4. ספורנו בראשית טו: ידוע תדע. הודיע סבת אחור ירושת הבנים והיא כי לא שלם עון האמורי כי לא יצדק לגרש גוי מארצו עד שתתמלא סאתו. אמר אם כן ידוע תדע שאף על פי שאני נשבע לתת הארץ לבניך לא יהיה זה מיד כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם עד אותו הזמן שישלם בו עון האמורי ועם זה הגיד קורות השעבוד והעניו העתידיים אז לקצת דורות מזרעו בסבלותם כי אמנם זה לא קרה להם בדורות הצדיקים שכל זמן שהאחד מן השבטים קיים לא התחיל השעבוד אבל קרה כאשר העונו את דרכם כמו שהעיד הנביא באמרו וימרו בי ולא אבו לשמוע אלי איש שקוצי עיניהם לא השליכו ואת גלולי מצרים לא עזבו ואומר לשפוך חמתי עליהם לכלות אפי בהם בתוך ארץ מצרים ואעש למען שמי וכל זה הגיד למען ידע דור אחרון בקבלה כי דבר ה' הוא ולא ייחסו הדבר לזולתו כענין הנביא באמרו ואגיד לך מאז בטרם תבא השמעתך פן תאמר עצבי עשם:

ספורנו הקדמה לספר שמות: וסיפר בספרו השני, כי מאז החל זרע ישראל לחלל ברית אבותם במצרים, כאשר העיד יחזקאל באמרו וימרו בי ולא אבו לשמוע אלי, איש שקוצי עיניו לא השליכו, ואת גלולי מצרים לא עזבו, ואומר לשפוך חמתי עליהם, לכלות אפי בהם בתוך ארץ מצרים היו לעבדים בפרך, עד אשר שבו קצתם והתפללו, ומלאך פניו הושיעם.

## ימי עיון בתנ"ך תשע"ט

5. ראי"ה - עולת ראייה ב,רס-רסא: אמנם העבדות ודאי גרמה כמה דברים רעים, כמה תכונות נשחתות, ואצ"ל רעות וצרות בהוה שלה לאותם הסובלים אותה אז, אבל גם תכונת ההכנעה, וההשתעבדות למי שראוי להשתעבד, להיות עבד ד' באמת, להיות יכולים לבטל הרצון העצמי והנטייה העצמית בשביל קבלת עול מלכות שמים, שישראל מצטיינים בה, ושהביאו בזה ועתידיים להביא טובה רבה להם ולעולם, גם זה ההכשר נקנה ע"י קנין העבדות והרגל השיעבוד, שאחרי שסיגיו יצורפו, וכח השפלות המוריד את ערך האדם יוסר, ע"י התרוממות הנפש של גאון שם ד' ותפארת הוד החיים המלאים כל טוב, שיברך ד' בהם את עמו באחרית הימים, כמה מעטר ומשלים את כלל התכונה הכללית שבאומה יהיה אז אותו רושם העבדות, אותו התמצית המצטרף לשובה שישאר אחר הזיקוק. ורק הוא ישלים את החירות הגמורה, בהיות האדם כ"כ בן חורין עד שיוכל בחירותו המוחלטת ג"כ לשעבד עצמו במקום הראוי, ולחיות עבד במקום שהעבדות היא החירות האמיתית. "אל תירא עבדי יעקב". כתכונת העבדות המגיעה להשלמת החירות כך היא תכונת האכילה ההכרחית הבאה מהכרח החיים, המשלמת אח"כ בחוזק קישורה הטבעי את הוד החיים העדינים, שבהם החיים כבר תכליתיים, שבכח החוזק ועומק ההרגשה ההכרח הוא יותר מצויין מהחפץ, והחפץ שהוא רם ונאצל שיש בו אותם המעלות של ההכרח, רק הוא חפץ שלם ונשגב, ושע"כ צריך הוא להיות עובר מעבר ההכרח.

6. נדרים לב. אמר רבי אבהו אמר רבי אלעזר מפני מה נענש אברהם אבינו ונשתעבדו בניו למצרים מאתים ועשר שנים מפני שעשה אנגרייא בתלמידי חכמים שנאמר וירק את חניכיו ילידי ביתו ושמואל אמר מפני שהפריז על מדותיו של הקדוש ברוך הוא שנאמר במה אדע כי אירשנה ורבי יוחנן אמר שהפריש בני אדם מלהכנס תחת כנפי השכינה שנאמר תן לי הנפש והרכוש קח לך.

7. מהר"ל גבורות השם פרק ט: מה שנתנו סבה לעונש זרע אברהם, הוא סבה שכלית שראוי לפי ציור השכלי שיהיה זרע אברהם בגלות. ודע כי ראוי שיהיה העונש נמשך אל זרעו של אברהם בשביל אברהם, כי חסרון השורש יתגלה ויראה בענפים ביותר, כי זה ענין הענף שבו יתגלה כח השורש, ולפיכך חטא השורש יתגלה בענפים ביותר ממה שנראה בשרש עצמו [...]. וכאשר חז"ל ראו הגלות בבני אברהם, ידעו כי אי אפשר זה רק מחסרון בעצם שיש בשורש שהוא אברהם, ומן החטא עצמי נמשך דבר זה יהיה חטא קטן או גדול. וכאשר בחנו את ראש אבן פינה עמדו על זה כי היה בו דבר חסרון. וזה כי היה אברהם ראש אבן פינה ויסוד הכל והוא נקרא אחד, שנאמר (ישעי' נ"א) הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם כי אחד קראתיו. וכל דבר שהוא אחד הוא חסר וצריך השלמה ואין האחדות כי אם להקב"ה שהוא יחיד ואליו השלימות בלי חסרון, אבל כל שאר אחד יש בו חסרון שאינו שלם וצריך להשלים אותו [...].

כיון שהיה נוטה ענין אברהם אל הראש עד שהיה רוצה להיות ראש ומושל על ת"ח להיות מושל עליהם בענין זה לעשות אנגריא. והנה נמשך לאברהם דבר זה מצד מדתו, ולכך היה עונש גדול כאשר אמרנו כי החטא שהוא בעצם אף שהחטא קטן, יותר נחשב מפני שהוא מורה על חסרון דבר בעצמו, ודבר זה נתגלה בענפים הרבה. וטעם שמואל שהפריז על המדה לומר במה אדע, זהו שלא היה לאברהם מעלת השני, מפני שהוא היה הראש כאשר אמרנו למעלה, ומעלת השני מדת הדין מדת יצחק שהיה דבק במדת הדין, אבל אברהם מפני שהיה נוטה מן מדת הדין, לכך הפריז על מדותיו של הקב"ה לומר במה אדע, שכל מדה של הקב"ה הם במדת הדין, ומה שאמר במה אדע הפריז על מדותיו שהם מדת הדין ויצא מקו מדת הדין. וכן מה שאמר ר' יוחנן שלא הכניס גרים תחת כנפי השכינה, זהו שלא היה בו מעלת הג' שהוא כולו לה', כמו שהיו זרע יעקב כולם תחת כנפי שכינה, לכן לא היה מכניס אברהם הגרים תחת כנפי השכינה:

8. האר"י שער הכוונות דרושי הפסח א: וצריך שתדע כי ענין הנשמות הם כענין הזהב הנוצר בבטן האדמה וכשמוציאין אותו הוא מלא טינוף וסיגים דבר אשר לא ישוער ולא תואר זהב לו ולא הדר עד יתחכם הצורף להגות סיגים מכסף פעם אחר פעם זיכור אחר זיכור לא ראי זה כראי זה ובכל זיכור מזדכך לאט לאט עד אשר כל הסיגים נפרדים מן הזהב ואחר כך ניכר היותו זהב. וכן הענין בנשמות כי בחטאו של אדה"ר נתערב טוב ברע [...]. ועד"ז היו אלו הניצוצות הולכות ונתקנות לאט לאט עד אשר התחילו להתקן ולהראות בחי' הזהב שבהם זה היה בדור מצרים. ובזה תבין טעם נכון למה נגזר עליהם אותו השעבוד הקשה שאין כמותו כי כנגד מה שחטאו בדור המבול להשחית את זרעם נגזר עליהם כל הבן הילוד היאור' תשליכוהו דוגמת עונש המבול עצמו. וכנגד מה שחטאו בדור הפלגה הבה ללבנה לבנים כו' נאמר וימררו את חייהם בחומר ובלבנים כו'

9. הקדמה לספר צ"ח על מסכת פסחים: וידוע שכל גלות מצרים היה לתיקון לחטא אדם הראשון שאכל מעץ הדעת וכן נאמר לאברהם אבינו בברית בין הבתרים 'ידע תדע כי גר יהיה זרעך' וגו'. אמר ידוע תדע רמז לו שזה בעון עץ הדעת.